

Діяльність банків Харківської області на ринку цінних паперів

Розглянуто структуру портфеля цінних паперів банківських установ Харківського регіону, визначено мотиви діяльності банків як інвесторів на фондовому ринку, проаналізовані різноманітні підходи до визначення стратегій управління інвестиційним портфелем, залежність обсягів та якості інвестиційного портфеля банку від прийняття стратегічних і тактичних рішень.

Ключові слова: комерційний банк, фондовий ринок, інвестиції, інвестиційний портфель, інвестиційний ризик, цінні папери.

Формування ефективного інвестиційного портфеля банку залежить від структурування і визначення чіткої стратегії управління ним, врахування при цьому прямо пропорційної залежності доходу від вкладень у цінні папери і прийнятого рівня ризику.

Питанням інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку цінних паперів приділяють значну увагу українські вчені. Зокрема у працях О. Мозгового визначаються засади та принципи діяльності банків як професіоналів фондового ринку. У публікаціях економістів Ю. Лисенкова, О. Ковалю, О. Константинова, Ю. Шаповала та ін. розглядаються сучасні технології роботи банків на ринку корпоративних цінних паперів, методи запобігання ризикам при здійсненні фінансових вкладень, аналізуються інвестиції банківської системи України в цінні папери.

Метою статті є проведення аналізу обсягів і структури фінансових інвестицій банківських установ Харківського регіону та пошук напрямків удосконалення діяльності банків на фондовому ринку, спрямованої на підвищення дохідності і ефективності інвестицій.

Аналізуючи роль і місце банківської системи на фінансовому ринку, вчені виокремлюють дві основні взаємопов'язані функції: забезпечення економіки необхідною кількістю засобів платежу за рахунок ефекту мультиплікатора і трансформації заощаджень в інвестиції. Проте в умовах недостатнього розвитку небанківського фінансового сектора, покликаного забезпечувати економіку країни довгостроковими ресурсами через операції на фондовому ринку, означені функції доводиться брати на себе банківській системі України.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1] банки можуть здійснювати на фондовому ринку такі операції: емісію власних цінних паперів; організацію купівлі-продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; операції на фондовому ринку від свого імені; інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; довірче управління цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами і депозитарну діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Таким чином можна виділили три умовні напрямки діяльності банку на фондовому ринку: як емітента, як інвестора та як професійного його учасника. Детальніше зупинимось на інвестиційній діяльності.

Здійснюючи інвестиційну діяльність на фондовому ринку, банки ставлять за мету:

- отримання прибутку від власних інвестицій в цінні папери за рахунок отриманих банком процентів, дивідендів і зростання курсової вартості цінних паперів;
- отримання прибутку від надання клієнтам послуг за операціями з цінними паперами;
- розширення сфери впливу банку та залучення нових клієнтів за рахунок участі в капіталах підприємств та організацій.

Аналіз інвестиційної діяльності банків Харківського регіону свідчить, що протягом 2006–2007 рр. тривала загальна тенденція поквартального зростання обсягу портфеля цінних паперів банків. Темпи зростання портфеля цінних паперів були менші за темпи зростання загальних активів банків області, що свідчило про дотримання банками зваженої політики при формуванні власних портфелів цінних паперів та було пов'язане з нерозвиненістю в країні фондового ринку.

Стан портфеля цінних паперів банків Харківського регіону у 2004-2006 рр. подано у таблиці 1.

Обсяг портфеля цінних паперів банківських установ області збільшився щодо 1 січня 2006 р. на 34,4%, або на 252775 тис. грн., та на 1 січня 2007 р. становив 988452 тис. грн. При цьому в 2006 р. темпи зростання портфеля цінних паперів були вищими за минулорічні.

Зростання обсягу портфеля цінних паперів, порівняно з відповідною цифрою 1 січня 2006 р., відбулось за рахунок збільшення вкладень у боргові цінні папери (у 1,5 разу, або на 257,8 млн. грн.), вкладення в акції та інші форми участі в капіталі у цей період зменшились (на 4,2%, або на 16,0 млн. грн.). У структурі вкладень у цінні папери з точки зору їх відображення в бухгалтерському обліку за станом на 1 січня 2007 р. переважною була частка цінних паперів, придбаних у портфель з метою продажу – 87,73%, або 867171 тис. грн. Сума інвестицій в асоційовані та дочірні компанії дорівнювала 87783 тис. грн., або 8,88%; торговий портфель становив 25739 тис. грн. (2,6%); решта – вкладення у боргові цінні папери до погашення – 7759 тис. грн. (0,78%).

Таблиця 1

Стан портфеля цінних паперів банків Харківського регіону у 2004-2006 рр.

Інформація	01.01.2005		01.01.2006		01.01.2007	
	Сума, тис. грн.	% до загальної суми	Сума, тис. грн.	% до загальної суми	Сума, тис. грн.	% до загальної суми
Вкладення в боргові цінні папери	641687	96,80	685116	93,13	867171	87,73
Вкладення в акції та інші форми участі в капіталі	0	0,00	0	0,00	25739	2,60
Вкладення в асоційовані та дочірні компанії	6956	1,05	5313	0,72	7759	0,78
Торговий портфель	14259	2,15	45248	6,15	87783	8,88
Всього	662902	100	735677	100	988452	100

Політика більшості банків області щодо проведення операцій із цінними паперами виявлялась у незначній частині портфеля цінних паперів у загальних активах банків області, яка за станом на 1 жовтня 2006 р. становила 4,2% (по Україні – 4,7%). Щодо 1 жовтня 2005 р. питома вага зменшилась на 1%.

Структура інвестиційного портфеля банків області протягом 2005-2007 рр. зазнавала певних змін, більшою мірою за рахунок суми вкладень у боргові цінні папери. За станом на 1 січня 2007 р. банками області у боргові цінні папери вкладено 773,9 млн. грн. Проти відповідного періоду минулого року обсяг цих вкладень зріс у 1,5 разу, або на 257,8 млн. грн. Сума вкладень в акції та інших форм участі в капіталі за станом на 1 січня 2007 р. дорівнювала 364,5 млн. грн. За рік відбулось її зменшення на 4,2%, або на 16 млн. грн.

За 2006 р. банківськими установами області було отримано доходів від операцій з цінними паперами загальною сумою 80,4 млн. грн.; проти минулого року сума отриманого доходу зросла на 6,3%, або на 4,8 млн. грн.

Працюючи на ринку цінних паперів упродовж 2006-2007 рр., банки області намагались вкладати кошти в цінні папери, що мають активний ринок, з метою отримання прибутку від їх подальшого перепродажу. При цьому позитивним було те, що в умовах постійного розвитку фондового ринку України вкладення банків у цінні папери були більш диверсифіковані, як за емітентами цінних паперів, так і за напрямками вкладень (видами економічної діяльності). Проте, зважаючи на те, що вітчизняний ринок цінних паперів є малоліквідним і непрогнозованим, а отже, – ризикованим, у структурі активів більшості банків області портфель цінних паперів мав незначну частку.

Діяльність банків на фондовому ринку нерозривно пов'язана з інвестиційним ризиком. Сутність інвестиційного ризику полягає в небезпеці втрати інвестиційних коштів та очікуваного доходу. Для зниження рівня інвестиційного ризику банки створюють спеціальний резерв під цінні папери. Цей резерв може слугувати чинником визначення ризику, а сам ризик від операцій з цінними паперами можна визначити за формулою 1:

$$r_{(OI)} = \frac{\sum D}{OI}, \quad (1)$$

де P – сума резервів під операції з цінними паперами;

$ЦП$ – загальна вартість цінних паперів у інвестиційному портфелі банку.

Чим більше значення $r_{(OI)}$, тим ризиковішою є діяльність банку, пов'язана з цінними паперами. Параметри ризику від операцій з цінними паперами наведені у таблиці 2.

Наведені значення показника $r_{(OI)}$ свідчать, що інвестиційна політика банків Харківського регіону є досить ризиковою, проте банки постійно вживають певних заходів щодо зниження ризику. Так, за досліджуваний період рівень ризику зменшився втричі.

Проаналізувавши операції банків на ринку цінних паперів, слід зазначити, що банки є активними учасниками фондового ринку і здійснюють широкий спектр операцій з цінними паперами. Водночас існує ціла низка проблем, які гальмують цей напрям їх діяльності. Частка операцій з цінними паперами в активних операціях банківської системи ще невелика. Це пояснюється зваженою політикою керівництва банків щодо вкладень у фондові інструменти, недостатнім розвитком ринку цінних паперів в Україні та браком надійних інструментів для фінансових інвестицій.

Таблиця 2

Індекси	Рік		
	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007
ΣD	4824	3019	4590
$\Sigma \dot{O}\ddot{I}$	188123	917732	762971
$r(\dot{o}\ddot{i})$	0,02	0,003	0,006

Для здійснення ефективної інвестиційної діяльності банку необхідно визначити тип портфеля. Інвестиційний портфель банку в даному дослідженні розуміємо як портфель цінних паперів, до якого входять цінні папери, випущені урядом, місцевими органами влади, недержавних боргових зобов'язань, акцій і облігацій акціонерних товариств, похідних фінансових інструментів, деривативів й інших видів цінних паперів.

Основним завданням у моделюванні інвестиційного портфеля банку є вибір і обґрунтування показників стану інвестиційного портфеля і ефективності його управління. У фінансовій теорії і практиці існують різні методи оцінки ефективності, які можна поділити на дві групи: статистичні і динамічні. Як статистичні, так і динамічні методи у своїй основі використовують принцип зіставлення затрат і результатів. Статистичні методи не враховують фактор часу, а динамічні методи базуються на концепції часової вартості грошей. Згідно з цією концепцією отримана в майбутньому часова вартість грошей має меншу вартість, ніж її еквівалент, отриманий у поточному часі. Саме тому вкладені при інвестуванні гроші через певний період часу збільшуються.

Проаналізувавши різноманітні підходи до визначення стратегій управління інвестиційним портфелем, на думку автора, доцільно використовувати наступні:

- стратегію прогнозування відсоткових ставок. Ця стратегія підходить тим портфельним менеджерам, які впевнені у тому, що зможуть передбачити рівень відсоткових ставок у майбутньому. В силу того, що дюрація є мірою чутливості на зміну відсоткових ставок, дана стратегія полягає в тому, щоб при прогнозуванні падіння (зростання) ставок вчасно збільшити (зменшити) дюрацію портфеля;
- стратегію прогнозування форми кривої дохідності. Крива дохідності ринку облігацій є залежністю дохідності паперів від терміну їх оборотності. Тому зміна її форми характеризує перерозподіл рівня дохідності за коротко-, середньо- і довгостроковими паперами. У рамках вказаної стратегії при прогнозі зміни форми кривої дохідності портфельний менеджер може перерозподіляти кошти між відповідно короткою, середньою і довгою позиціями, навіть без зміни загальної дюрації портфеля;
- стратегію вибору окремого паперу. Ця стратегія полягає в тому, щоб виявити недооцінені папери. Ключовим тут є те, що кожна облігація має свій кредитний рейтинг, що характеризує її якість і надійність. Очевидно, що від нього безпосередньо залежить рівень поточної дохідності облігації. Згодом цей рейтинг зазнає об'єктивних змін. Тому завдання портфельного менеджера – зіграти на цій зміні оцінки облігації у той або інший бік. Способи виявлення

таких паперів найрізноманітніші: від глибокого аналізу емітента і тенденцій розвитку ринку до досвіду та інтуїції портфельного менеджера.

Таким чином, метою управління інвестиційним портфелем банку є зменшення ризикових складових цих активних операцій. Аналіз кон'юнктури ринку та фундаментальний аналіз об'єкта інвестування допомагає знизити ризики, притаманні інвестиційним операціям. Тож портфель цінних паперів формується з метою отримання найбільшого прибутку від вкладу і мінімізації ризику.

У процесі формування портфеля досягається нова інвестиційна якість із заданими характеристиками. Портфель цінних паперів є тим інструментом, за допомогою якого інвестору забезпечується необхідна стійкість доходу при мінімальному ризику. З цього приводу варто підкреслити, що з урахуванням інвестиційних якостей цінних паперів можна сформувані різні портфелі цінних паперів, у кожному з яких буде знайдено власне баланс між ризиком, прийнятним для власника портфеля, і очікуваною ефективністю в певний період часу. Співвідношення цих чинників і дозволяє визначити тип портфеля цінних паперів. Таким чином, тип портфеля – це його інвестиційна характеристика, а головними параметрами при формуванні та управлінні портфелем цінних паперів є очікувані дохідність і ризик. Ці величини оцінюються на підставі статистичних даних за попередні періоди і, як правило, коригуються згідно з очікуваннями менеджера щодо майбутньої кон'юнктури ринку.

Здійснюючи діяльність на ринку цінних паперів упродовж 2006-2007 рр., банки області намагались вкладати кошти в цінні папери, що обертаються на активному ринку, з метою отримання прибутку від їх подальшого перепродажу. Позитивним є те, що в умовах постійного розвитку фондового ринку України вкладення банків у цінні папери були більш диверсифіковані як за емітентами цінних паперів, так і за напрямками вкладень.

Проаналізувавши різноманітні підходи до визначення стратегій управління інвестиційним портфелем, на наш погляд, доцільно використовувати наступні: стратегію прогнозування відсоткових ставок; стратегію прогнозування форми кривої дохідності; стратегію вибору окремого паперу. Метою управління і формування інвестиційного портфеля банку є зменшення ризикових складових означених активних операцій і отримання найбільшого прибутку від вкладень у цінні папери.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121 –III // Урядовий кур'єр. – 2001. – №8. – С. 5-13.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480- IV від 23.02.2006 р. // ВВР України. – 2006. – №31. – С. 268.
3. Банківські операції : підруч. / [А. М. Мороз, М. І. Савчук, М. Ф. Пуховкіна та ін.] ; за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
4. Брітченко І. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України / І. Брітченко, Р. Перепелиця // Вісник Національного банку України. – 2005. – №4. – С. 23-27
5. Міньков В. І. Деякі особливості розвитку фондового ринку України / В. І. Міньков // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 104-114
6. Приказюк Н. Механізм інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку іпотечних цінних паперів / Н. Приказюк // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 1. – С. 95-98

7. Рожкова И. В. Анализ состояния фондового рынка в России / И. В. Рожкова, С. Н. Юров // Финансовый менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 121-124
8. Шматко Н. Невизначеність та інфляція: вплив на очікувану дохідність цінних паперів і ефективність інвестицій / Н. Шматко // Вісник Національного банку України. – 2005. – №8. – С. 26-34
9. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – Веб-ресурс : <http://www.ssmc.gov.ua>.
10. Національний банк України. – Веб-ресурс : <http://www.bank.gov.ua>.
11. Асоціація українських банків. – Веб-ресурс : <http://www.aub.com.ua>.

Serdyuk L. V. Деятельность банков Харьковской области на рынке ценных бумаг.

Рассмотрена структура портфеля ценных бумаг банков Харьковского региона, определены мотивы деятельности банков как инвесторов на фондовом рынке, проанализированы многообразные подходы к определению стратегий управления инвестиционным портфелем, зависимость объемов и качества инвестиционного портфеля банка от принятия взвешенных стратегических и тактических решений.

Ключевые слова: коммерческий банк, фондовый рынок, инвестиции, инвестиционный портфель, инвестиционный риск, ценные бумаги.

Serdyuk L. V. Activity of Banks of the Kharkiv Region at the Stock Market.

The article deals with the structure of Kharkiv region banks' securities portfolio, motivation for a bank as investors on the stock market, different approaches to defining the strategies of investment portfolio management, the link between the quality of a bank investment portfolio and strategic and tactic decision-making.

Key words: commercial bank, stock market, investments, investment portfolio, investment risk, securities.

Надійшло 04.07.2008 р.

УДК 336.71

Н. О. Хімич

Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків

Розглянуто сутність та класифікацію ознак банківської ліквідності, сутність управління банківською ліквідністю, проаналізовано різні стратегії управління ліквідністю комерційних банків та запропоновано напрями вдосконалення управління банківською ліквідністю.

Ключові слова: фінансові ринки, комерційні банки, банківська ліквідність, різновиди банківської ліквідності, управління ліквідністю.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності самих банків, так і у фінансовій системі всієї країни. Щоденна робота з підтримки достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання банку. Без якісного управління ліквідністю банк не зможе виконувати свої основні

© Н. О. Хімич, 2008.